borrowing. This part of the word is unfolding into an adjective or coincides with an adjective with the same meaning. The structure of the borrowed elements which stay in the preposition and postposition - is established. The reasons of the connection of the borrowed and own elements within the new formations are distinguished.

The occasional and regular meanings of the new abroformations are argued. New formations which are registered in the vocabularies are also denoted. The matter of describing such abroformations as ukstaposites is disproved. The groundlessness of their way of writing with the help of a hyphen is appointed. The main tendencies in the usage of such new abbreviated formations are described. The dynamic of the hybrid word-building in Ukrainian language is argued. Also some occasional formations are noted. The usage of these novelties is estimated from the point of their expediency and accordance to the norms and rules of Ukrainian language.

Key words: *mixed hybrid abbreviations, borrowed element in the preposition, newabroformation, ukstaposite, occasional formation, adjective, hyphen.*

УДК 811.161.2'282:81'367.624

Г. І. Гримашевич

КОНФІКСАЛЬНІ ВІДАД'ЄКТИВНІ АДВЕРБІАТИВИ В УКРАЇНСЬКИХ ДІАЛЕКТАХ

У статті проаналізовано вторинні діалектні відприкметникові прислівники, утворені за допомогою двокомпонентних морфем — конфіксів, які складаються з префікса й суфікса; визначено основні препозитивні (префікси) та постпозитивні (суфікси) компоненти, які переважають в українських діалектах для утворення відад сктивних прислівників; з'ясовано семантичну струкутуру аналізованих діалектних адвербіативів; простежено формальну варіативність конфіксів зокрема та адвербіативів загалом насамперед на фонетичному рівні, що зумовлено фонетичними рисами окремих говорів, а також словотвірному, що демонструє багатство дериваційних діалектних засобів; простежено закономірності поєднання відповідних конфіксів із прикметниковими похідними і непохідними основами для утворення адвербіативів; з'ясовано, що в українських діалектах найбільше відад 'єктивних конфіксальних адвербіативів функціонує із семантикою способу дії, значно рідше — часу, місця, міри і ступеня та причини, причому вони здебільшого утворені за допомогою різних конфіксів; окреслено перспективи подальших наукових пошуків у царині діалектної адвербіальної системи з огляду на семантико-словотвірну структуру прислівників як незмінного класу слів, який постійно поповнюється завдяки вторинним утворенням, та їх функціонування в сучасних українських діалектах як складової лексико-граматичної системи говорів.

Ключові слова: прислівники, конфікси, конфіксація, адвербіалізація, адвербіативи, діалект, говірка, прислівникова система.

Постановка проблеми. Прислівник як незмінний клас переважно вторинних слів здавна привертав увагу дослідників, які вивчали цю частину мови як із позицій діахронії, так синхронії (Й. Андерш, С. Бевзенко, О. Безпояско, П. Білоусенко, М. Вербовий, А. Висоцький, І. Вихованець, К. Городенська, Л. Гумецька, І. Даценко, В. Дем'янчук, І. Мариненко, Т. Ніколашина, В. Німчук, В. Русанівський, С. Самійленко, І. Уздиган, В. Франчук, Г. Ярун та ін.). Водночає проблеми функціонування прислівників, їхню генезу, словотвірну семантику в різних територіально-мовних утвореннях, насамперед у говорах південно-західного, рідше – північноукраїнського наріччя, висвітлено в працях О. Брошняк (Пискач), Ю. Громика, О. Захарків, М. Леонової, П. Лизанця, Т. Назарової, В. Німчука, І. Ощипко, І. Пагірі, Н. Прилипко, Т. Розумик та ін. Водночас нагальною ε проблема загального аналізу діалектних кофіксальних відприкметникових прислівників на сучасному етапі розвитку українських говорів, оскільки такий аспект їхнього вивчення дуже мало привертав увагу дослідників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зауважимо, що В. Грещук, досліджуючи проблеми українського відприкметникового словотвору, виділяє в українській літературній мові 11 різновидів конфіксів, що утворюють прислівники-деад'єктиви, найпродуктивнішими

з яких є **по-...-ому**, **по-...-и** [2, с. 108–110]. На матеріалі української мови ІІ пол. XIX ст. конфіксальні адвербативи з означальною семантикою, з-поміж яких і відприкметникові, досліджувала В. Острянська, яка конфіксальні прислівники за значенням поділяє на обставинні та означальні лексико-граматичні розряди, виокремлюючи в досліджуваний період 14 препозитивних компонентів конфіксів [4, с. 391].

Актуальність запропонованої розвідки зумовлена тим, що конфіксальне творення прислівника в українському мовознавстві загалом і в українських діалектах зокрема досліджено фрагментарно, не виявлено основних комплексів конфіксів для утворення говіркових деад'єктивів на різних теренах українськомовного діалектного континууму. **Джерелами** дослідження слугували лексикографічні діалектні видання та власні записи говіркового мовлення в середньополіських говірках.

Мета статті — проаналізувати конфіксальні відприкметникові адвербіативи, які функціонують у сучасних українських говірках, визначити найпродуктивніші конфікси, які беруть участь у дериваційних процесах.

Виклад основного матеріалу. Як засвідчила вибірка прислівників, найбільш уживаними в українських діалектах є адвербіативи, утворені за допомогою конфіксів по-...и(-ы, -і), що передають загальне значення способу дії, мотивовані як якісними, так і відносними прикметниками. Зокрема, у говірках південно-західного наріччя переважають утворення, в основі яких — відносні пркметники: *по-бабськи* 'робити що-небудь так, як старі жінки' (C3Г, 2, c. 57), *по-телицкы* 'так, як заведено у с. Тиличі' (Турчин, с. 255), *по*бетя рьськы 'хвацько' (Сабадош, с. 234), по-братськы 'по-братньому, по-братськи' (Сабадош, с. 236), по-таздуськы 'по-господарськи' (Сабадош, с. 239), по-жидуськы 'взаємовигідно, незграбно' (Сабадош, с. 244), по-легінськы 'по-парубоцькому' (Сабадош, с. 251), по-мадя рськы 'по-угорськи' (Сабадош, с. 253), по-песьцьы 'по-собачому; негідно, непристойно' (Сабадош, с. 258), по-руснацькы, по-руськы 'по-русинському' (Сабадош, с. 263), по-иімборськы 'по-дружньому' (Сабадош, с. 273), по-руськи 'по-російськи' (Негрич, с. 141). Часто вживаними є адвербіативи, похідні від якісних прикметників із непохідними та похідними (переважно суфіксальними із суфіксами зі зменшено-пестливим значенням) основами: потихы 'потиху', потихіцькы 'потихесеньку' (Турчин, с. 255), поціхы 'т. с.' (Турчин, с. 256), помалы 'поволі, повільно, неквапно' (Турчин, с. 249), помаленькы 'ласк. до помалы' (Сабадош, с. 253), помалюськы 'помалесеньку', помалісі 'т. с.' (Турчин, с. 249), потихы, потихенькы 'тихенько, без шуму, нечутно; не поспішаючи, повільно' (Сабадош, с. 268), помали 'поволі', полегонькі 'злегка' (Негрич, с. 139), помали, помаленькі 'поволі' (ГГ, с. 154), помали 'поволі; небагато; несильно' (Піпаш, с. 149), полегкі (полехкі), полегонькі 'злегка' (ГГ, с. 153), *подалекі* 'здалеку' (Лесюк, с. 114) тощо.

Паралельно із зазначеними вище в багатьох говірках функціонують утворення з конфіксами **по-...-ому**, які демонструють різне орфографічне оформлення (написані через дефіс, разом чи окремо, що, очевидно, свідчить про різний ступінь адвербіалізації): *по-подворному* 'використовуючи прізвиська, а не офіційні імена та прізвища' (СЗГ, 2, с. 73), *по-настоя щому* 'по-справжньому' (СУСГ, с. 171), *по-старосвіцкому* 'відповідно до давніх звичаїв; традиційно' (п. г.), *по світлому* 'у сонячну частину дня' (СУСГ, с. 172), *полю цькому* 'як належить; цивілізовано' (Піпаш, с. 149), а також **по-...-у**: *по-просту* 'по-простому' (СЗГ, 2, с. 73), *по-руську* 'по-російськи' (СЗГ, 2, с. 75), *по-польську* 'по-польськи, по-польському' (СЗГ, 2, с. 73), *по-німецьку* 'по-німецьки' (СЗГ, 2, с. 71), *по'малу* 'повільно, не швидко, не поспішаючи, не кваплячись, протягом тривалого часу' (Машеве, с. 220), *помале́ньку* 'повільно' (СЗГ, 2, с. 69) тощо.

Наступний за продуктивністю утворення відприкметникових прислівників в українських діалектах — конфікс **3-(c-)...-а**, препозитивним компонентом якого досить часто є **и3-(иc-)** насамперед у говірках південно-західного наріччя, у яких звук **и** на початку слова має високе функціональне навантаження: 3 *че'ста* (3 *чіста*) 'часто' ($\Gamma\Gamma$, с. 81), 3 *глу́ха* 'від глухості, через глухість' (Сагаровський, с. 139), 3 *го́ла* 'зовсім, повністю' (СЗ Γ , 1, с. 185), 3 *п'е ва* 'зліва, з лівого боку' (Машеве, с. 212), 3 *доўна* 'здавна, з давніх часів, дуже давно'

(Машеве, с. 210), згуста 'часто' (СБГ, с. 158), здрібна 'дрібно, густо (малими кроками, малими скибами)' (СБГ, с. 161), зчаста, жчаста, щаста 'часто' (СБГ, с. 175), згуста 'доволі часто, нерідко' (Піпаш, с. 68), *зму́дра* 'мудро, хитро' (ГГ, с. 83), *зрі́вна* 'порівну, рівно (Піпаш, с. 70), *зчьи́ста* 'часто' (Лесюк, с. 101), *скри́ва* 'скоса (поглядати)' (Піпаш, с. 177); издалека 'здалека' (Піпаш, с. 71), иззарана 'передчасно, раніше' (ГГ, с. 85), изповня 'уповні (про місяць)' (ГГ, с. 85), иззагоряча 'згарячу, відразу' (Сабадош, с. 132) тощо. Як бачимо, низка представлених адвербіативів демонструє виразну формальну варіативність на зумовлено фонетичними особливостями фонетичному рівні, що репрезентованого діалектного ареалу. Щодо таких утворень О. Острянська зазначає, що вони включають похідні, які мають паралельну мотивацію прикметником і прислівником [4], хоча, на нашу думку, твірними в цьому разі є прикметники. Зауважимо, що синонімічними до зазначених утворень є адвербіативи з постпозитивним компонентом -у, частина з яких демонструє формальну варіативність на акцентуаційному рівні: з'малку, з дитинства, з малоліття' (Машеве, с. 210), здалеку 'здаля; з інших місць' (Піпаш, с. 68), издалеку 'здалеку, з далеких країв' (Піпаш, с. 71), З/молоду 'змолоду, з молодих років, з молодого віку' (Машеве, с. 210), змаліньку 'змалку' (СЗГ, 1, с. 191), змаліньку 'змалку' (СЗГ, 1, с. 191), деякі з них функціонують паралельно на одній території: издалека, издалеку 'з далекої відстані, здалеку' (Сабадош, с. 132). Зрідка відзначаємо подібні утворення з препозитивним компонентом за-(зза-): загорячу, загоречу, загоричу, загорічу 'згарячу, зопалу' (СБГ, с. 128), ззагорячу, ззагоречу, ззагоричу, ззагорічу – 1. 'згарячу, зопалу'; 2. 'по інерції' (СБГ, с. 163), ззатиху 'затишно' (СБГ, с. 163), *ззавидка*, *ззавитка* 'завидна' (СБГ, с. 163), *ззагоряча* 'згарячу, відразу' (Сабадош, с. 126) тощо. Поширеними в українських діалектах є прислівники з конфіксами в-(у-)...-і. Як зазначає В. Німчук, препозитивний компонент в- пов'язаний з адвербіалізацією прийменниково-відмінкових сполук в + форма знахідного відмінка іменників чоловічого та жіночого роду [3, с. 355] чи місцевого відмінка іменника [3, с. 356]: впорожні 'з порожніми відрами' (СЗГ. 1. с. 76), упорожні 'з порожнім посудом' (Піпаш. с. 202), епувні 'з відрами, повними води' (СЗГ, 1, с. 76), уповні 'із повним посудом' (Піпаш, с. 201); синонімічними до них є утворення з постпозитивним компонентом -я: уповня 'з повною посудиною' (Сабадош, с. 382), упорожня 'порожняком' (Сабадош, с. 383).

Конфіксальна модель **на-(но-** — у говірках із явищем окання)...-**о** властива для прислівників місця та способу дії деад'єктивного походження, які співвідносні з прикметниками середнього роду однини у формі знахідного відмінка: *на́ново* 'наново' (Онишкевич, 1, с. 471), *но'л'еⁱво*, ў'*л'еⁱво* 'ліворуч, у лівий бік, на лівий бік' (Машеве, с. 212), *ноп'раво*, ўп'раво 'праворуч, у правий бік, на правий бік' (Машеве, с. 212)) *на́велико* 'вільно; гордо, згорда' (Піпаш, с. 108), *на́велико* 'гордовито, пихато' (Сабадош, 180), *на́вірно* 'напевно' (Сабадош, с. 181), *на́босо* 'на босу ногу' (Сабадош, с. 179), *на́близько* 'на малій відстані' (Сабадош, с. 179), *наско́ро* 'нашвидкуруч' (Чабаненко, ІІ, с. 344) у діалектах відзначена зрідка, переважно в говірках південно-західного наріччя.

Спорадично в українських говірках функціонують відприкметникові адвербіальні утворення з конфіксами на-...-у: напе'шу 'пішки' (СУСГ, с. 135); по-...-а: по́пізна 'досить пізно' (СЗГ, 2, с. 72); за-...-а: ¹зав ї дна 'звидна, у час, коли надворі ще видно, ще не стемніло' (Машеве, с. 209); од-...-а: однедавна 'з недавнього часу, віднедавна' (Турчин, с. 212); до-...-а: до́гола 'з повністю оголеним тілом', 'з повністю обстриженою головою' (Сабадош, с. 69); на-...-у: нада́лику 'віддалік, на певній відстані' (СБГ, с. 309), наде́лику, нада́лику 'т. с.' (СБГ, с. 310); на-...-як: (надурня к 'безкоштовно' (Чабаненко, ІІ, с. 315); в-...-у: вна́глу 'нахабно, безсоромно' (СУСГ, с. 43); вод-(во-)...-и (вода́ліки 'далеко' (Шило, с. 78) водда́леки 'далі' (Шило, с. 78); зав-... є завши́р 'за мірою ширини' (Чабаненко, ІІ, с. 18), завгли́б 'завглибшки' (Чабаненко, ІІ, с. 11).

Відзначаємо низку прислівників способу дії та міри і ступеня передовсім у говірках південно-східного наріччя, утворених від прикметників у початковій формі та формі вищого ступеня порівняння за допомогою конфіксів із препозитивними компонентами нав-, який ϵ плеонастичним нашаруванням [1, с. 120], і зав-, постпозитивними ж ϵ

елементи -ки, -и -ец, -як: навскоси́ 'навскіс' (Піпаш, с. 109), навпростки́ 'навпростець' (СПГ, с. 131), навспражки́ 'насправді, дійсно' (Чабаненко, ІІ, с. 308), навпросте́ц 'напрямки' (Лесюк, с. 109); завбільшаки́ 'за розміром, обсягом', завва́жки 'за мірою важкості', заввиднішки 'за мірою видноти', завгіркішки 'за ступенем гіркоти' (Чабаненко, ІІ, с. 11), завгустішки 'за ступенем густоти', завжовтішки 'за мірою жовтизни', завзеленішки 'на мірою насиченості зеленого кольору' (Чабаненко, ІІ, с. 12), завкислішки 'за мірою кислоти' (Чабаненко, ІІ, с. 14), завсоло́дшки 'за мірою солодкості' (Чабаненко, ІІ, с. 16), завшвидшки 'за швидкістю', завстарішки 'за мірою вияву старості' (Чабаненко, ІІ, с. 17) та ін. Зауважимо, що О. Острянська вважає, що низку структур, які мають у своїй будові конфікси по-...-о (потаємно, подвійно, поважно), можна відносити як до конфіксальних, так і до суфіксальних [4, с. 392]. Усе ж ми схильні до думки, що такі прислівники є відприкметниковими суфіксальними дериватами, тому не беремо їх до уваги під час аналізу конфіксальних утворень.

Висновки. Отже, відад'єктивні конфіксальні утворення — неодмінна складова лексикограматичної системи української діалектної мови. У сучасних говірках найбільше відад'єктивних конфіксальних адвербіативів функціонує із семантикою способу дії, значно рідше — часу, місця, міри і ступеня та причини, причому вони здебільшого утворені за допомогою різних конфіксів. Водночає досліджувані прислівники демонструють формальну варіативність конфіксів зокрема та адвербіативів загалом насамперед на фонетичному рівні, що зумовлено фонетичними рисами окремих говорів, а також словотвірному, що демонструє багатство дериваційних діалектних засобів.

Перспективи подальших наукових пошуків убачаємо в царині діалектної адвербіальної системи з огляду на семантико-словотвірну структуру прислівників як незмінного класу слів, який постійно поповнюється завдяки вторинним утворенням, та їх функціонування в сучасних українських діалектах як складової лексико-граматичної системи говорів.

Список використаної літератури

- 1. Білоусенко П. І. Префікс **нав** в українській мові / П. І. Білоусенко // Східнослов'янські мови в їх історичному розвитку : зб. наук. праць, присвячених пам'яті професора С. П. Самійленка. Ч. 1. Запоріжжя, 1996. С. 119–122.
- 2. Ґрешук Василь. Український відприкметниковий словотвір / Василь Ґрешук. Івано-Франківськ : Вид-во «Плай» Прикарпатського ун-ту ім. В. Стефаника, 1995. 208 с.
- 3. Німчук В. В. Формування й розвиток прийменникової системи української мови / В. В. Німчук // Історія української мови. Морфологія / Бевзенко С. П., Грищенко А. П., Лукінова Т. Б., Німчук В. В., Русанівський В. М., Самійленко С. П. К. : Наук. думка, 1978. С. 342–412.
- 4. Острянська О. В. Конфіксальні прислівники з означальною семантикою в українській мові другої половини XIX століття / О. В. Острянська // Філологічні студії : Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету : зб. наук. праць / За заг. ред. Ж. В. Колоїз. Випуск 6. Кривий Ріг : КДПУ, 2011. С. 390—397.

Список скорочень джерел

ГГ – Гуцульські говірки. Короткий словник / Відп. ред. Я. Закревська. – Львів, 1997. – 232 с.

Лесюк Микола. Мовний світ сучасного галицького села (Ковалівка Коломийського району) /
Микола Лесюк. – Івано-Франківськ : Видавництво «Нова зоря», 2008. – 328 с.

Машеве — Говірка села Машеве Чорнобильського району Київської області / Ю. І. Бідношия та ін. — Ч. 4. – К., 2005. – 704 с.

Негрич — Негрич Микола. Скарби гуцульського говору: Березови́ / Микола Негрич. — Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2008. — 224 с. (Серія «Діалектологічна скриня»).

Онишкевич — Онишкевич М. Й. Словник бойківських говірок: У 2-х ч. – К., 1984.

Піпаш — Піпаш Ю. О., Галас Б. К. Матеріали до словника гуцульських говірок (Косівська Поляна і Росішка Рахівського району Закарпатької області) / Ю. О. Піпаш, Б. К. Галас. — Ужгород, 2005. — 266 с.

Сабадош — Сабадош Іван. Словник закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району / Іван Сабадош. — Ужгород : Ліра, 2008. — 400 с.

¹ Діалектні прислівники з префіксами зав-, нав- можуть бути предметом окремої наукової розвідки.

Сагаровський – Сагаровський А. А. Матеріали до діалектного словника Центральної Слобожанщини (Харківщини). – Вип. 1. А – Об'ясняться / А. А. Сагаровський. – ОВВ НМЦ ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011. – 296 с.

СБГ — Словник буковинських говірок / За заг. ред Н. В. Гуйванюк. — Чернівці : Рута, 2005. — 688 с. — Аркушин Григорій. Словник західнополіських говірок: У 2-х тт. / Григорій Аркушин. —

Луцьк : Вежа, 2004.

СПГ – Лисенко П. С. Словник поліських говорів / П. С. Лисенко. – К. : Наук. думка, 1974. – 260 с.

СУСГ — Словник українських східнослобожанських говірок / К. Глуховцева, В. Лєснова, І. Ніколаєнко, Т. Терновська, В. Ужченко. – Луганськ, 2002. – 234 с.

Турчин — Турчин Євгенія. Словник села Тилич на Лемківщині / Є. Д. Турчин. — Львів : Українська

академія друкарства, 2011. – 384 с.

Чабаненко – Чабаненко В. А. Словник говірок Нижньої Наддніпрянщини / В. А. Чабаненко. – Т. 1–4. –

Запоріжжя, 1992.

Шило — Шило Гаврило. Наддністрянський регіональний словник / Гаврило Шило. — Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2008 (Серія «Діалектологічна скриня»). —

288 c.

Одержано редакцією 21.01.14 Прийнято до публікації 14.02.14

Аннотация. Гримашевич Г. И. Конфиксальные отадъективные наречия в украинских диалектах

В статье анализируются вторичные диалектные отадъективные наречия, образованные с помощью двухкомпонентных морфем – конфиксов, которые состоят из приставки и суффикса; определены основные препозитивные (приставки) и постпозитивные (суффиксы) компоненты, которые преобладают в украинских диалектах для образования отадъективних наречий; рассматривается семантическа струкутура анализируемых диалектных адвербиативив; прослеживается формальное варьирование конфиксов в частности и адвербиативов в целом прежде всего на фонетическом уровне, что обусловлено фонетическими особенностями отдельных говоров, а также словообразовательном, который демонстрирует богатство деривационных диалектных средств; выясняется, что в украинских диалектах больше отадъективних конфиксальних адвербиативив функционирует с семантикой образа действия, значительно реже – времени, места, меры и степени и причины, причем они в основном образованы с помощью различных конфиксов; намечаютя перспективы дальнейших научных области диалектной адвербиальной системы, учитывая поисков семантикословообразовательную структуру наречий как неизменного класса слов, который постоянно пополняется благодаря вторичным образованиям, и их функционирования в современных украинских диалектах как составляющей лексико-грамматической системы говоров.

Ключевые слова: наречия, конфикс, конфиксация, адвербиализация, адвербиативы, диалект, говор, система наречий.

Summary. Hrymashevych G. I. Konfiskalni vidadjektyvni adverbiatives in Ukrainian dialects

In the article the secondary dialektni vidprykmetnykovi adverbs are analyzed. They are completed with helping of two-component morphemes – konfyks, which consist of prefix and suffix. The basic prepozytyvni (prefixes) and postpozytyvni (suffykses) components, which are more in Ukrainian dialekts for composing of vidadjectyvni adverbs are determined; the semantic structure of the analyzed dialektni adverbiatives is depicted; the formal variety of konfyks in particular and adverbiatives in phonetical line is described. It is caused of phonetical features of some dialects, and the rich of deryvatsiyni dialectal facilities on the word-formation line is shown; the conformities to law of the combination of proper konfiks with the derivatives of adjective and underivative bases for formation of adverbiatives are traced; it is found out, that in the Ukrainian dialects most vidadjektivni konfiksalni adverbiatives function with semantics of method of action, considerably rare – time, place, measure and degree and reason, thus they are mostly formed by different konfiks; it is outlined the prospects of subsequent scientific searches in the area of dialectal adverbial systems, taking into account semantiko-word-formation structure of adverbs as an unchanging class of words, which is constantly filled up due to the second educations, and their functioning, in the modern Ukrainian dialects as a component leksiko-grammatic system of dialects.

Key words: adverbs, konfyks, konfyksatsyya, adverbialyzation, adverbiatives, dialekt, hovirka, said.